

דברי תורה מרבי אבא קליינרמן שליט"א פרשת מהצלותך

נה י"ה תשפ"ה

חיבת הקב"ה ללומדי התורה

ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו - אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה! אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו עליו, הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר וכו'". ובתנא דבי אליהו (רבא, פרק כ"ח), כשהביא את המאמר הזה, הוסיף, "ולא נתנה התורה אלא על מנת לקדש שמו הגדול".

*

זיכוי הרבים - מצוה לפרסם

הנה לטובת בני הישיבות, אמרתי בעת הזאת להביא כאן דברי קודש, מרבנו אבי בני הישיבות רבי חיים מוולאז'ין, כפי מה שמובא ב"כתר ראש". וכך כתב, "אמר רבנו דבר מנוסה, כשישכים אדם בבוקר ויקבל עליו ביום ההוא עול תורה באמת ובלב תמים, היינו שישגמור בלבו שלא ישמע לשום דבר ולא יבטלנו שום טרדא, אז יסורו ממנו הביטולים ובוודאי יצליח ביום ההוא בתורה, וכפי תוקף קבלת עול התורה בבוקר וכפי חיזוק ההסכמה כן יעזרהו ה' בו ביום וכן יסורו הטרדות ממנו".

ומעתה בזמן הזה ששונאי התורה קמים עלינו, ומבקשים לעקור את התורה מישראל, ולהרע לבני הישיבות. כדאי לזכור את דברי רבנו חיים מוולאז'ין, שאין מה לפחד מהם כלל וכלל. כאשר אתם עומדים ומקבלים עליכם עול תורה, ממילא אין לאף אחד שליטה עליכם, והקב"ה ירחיק את כל המפריעים ממכם, בלא שום יכולת לעשות מאומה!

***

ענוה חמדת כליל תפארת המידות

"והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה". (פרק י"ב פסוק ג').

הנה התורה הקדושה מציינת את מעלת משה רבנו במידת הענוה, שהיה "עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה". וכתוב בפסוק "עניו מאוד", שהענוה של משה רבנו, לא היה סתם ענוה, אלא היה "עניו מאוד". ולא מספיק מאמר הכתוב שהיה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, אלא התורה הוסיפה והדגישה אצלו את המילה מאוד. ויש לפרש שענוותנותו של משה רבנו הייתה בשיא השלמות, והגיע לתכלית פסגת הענוה, שהוא התבטל ביטול גמור. וכמו שאמר למתלוננים "ונחנו מה כי תלינו עלינו", שהרגיש את עצמו כאילו שהוא מצד עצמו בטל ומבוטל לגמרי. וי"ל שזהו ההדגשה עניו מאוד, שלפעמים יתכן אדם שהוא עניו יותר מכל האדם, אבל ביחס לעצם מעלת הענוה עדיין הוא לא הגיע בה לשלמות. וכאן הפסוק מדגיש לא רק שהיה העניו הגדול יותר מכל האדם אשר על פני האדמה, אלא גם מצד עצם מעלת הענוה הוא השיג והגיע בזה לתכלית השלמות.

ובביאור הדבר נראה, דהנה במעלת הענוה יש הרבה דרגות, והעניו הגדול ביותר שבורח מהכבוד ואינו רוצה ליטול על עצמו שום נשיאות, עדיין הוא מרגיש בעצמו שצריך לעשות מעשה כדי לברוח מהכבוד ומשאר הדברים שיכולים לגרום לו גאווה וכדומה. אבל אצל משה רבנו החידוש במדת הענוה שהיתה לו הוא בזה שהרגיש את עצמו לגמרי כ"אין", ולא הרגיש בעצמו שצריך לעשות איזה פעולה או התרגשות כדי לברוח מהכבוד, אלא כל כולו היה בטל ומבוטל כלפי הקב"ה. ובכל המעלות העצומות שהיו בו, החכמה והנביאות, הרגיש שאין זה מעלות שלו, אלא הוא אך ורק מקבל מהקב"ה, והוא מעצמו אין לו כלום, שמצד עצמותו הוא אין ואפס. וכל המעלות הנשגבות שהגיע אליהם בחכמה ובנביאות עד כדי כך שהיה בדרגת "פה אלא פה אדבר בו", "ובמראה ולא בחידות" שקיבל את הנבואה במראה של אספקלריא המאירה, הרגיש בכל זה שאין זה מדרגות שלו, אלא הכל שייך להקב"ה והוא נותן לו אותם. ומה שייך להתגאות על דבר שאינו שלו.

ובדרגות כאלו לא היה צריך לעשות שום מעשים כדי להתחזק בהם במדת הענוה, אלא בכל מהותו הרגיש שאין בו כלום, אלא אך ורק בורא עולם, ואין שום דבר שיכול להביא לו גאווה.

וכאשר אמר למתלוננים "ונחנו מה כי תלינו עלינו", זה לא היה סתם ביטוי, אלא כך הרגיש את עצמו באמת לאמיתה, שאין בו כלום ואין מה להתלונן עליו. מעתה מובן מאוד שהתורה אומרת על משה רבנו שהוא "עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", שדרגה כזו של ענוה זה פסגת השלמות של מדת הענוה.

ובזה יש להבין את דברי הגמרא בחולין (דף פ"ט א') דאיתא בגמרא, "אמר רבא

"והבדלת את הלוים מתוך בני ישראל, והיו לי הלוים". (פ"ח פ"ד).

והנה בלשון הפסוק "והיו לי הלוים", הוא לשון חיבה, שהבורא עולם לוקח את הלוים בחיבה אליו, לעובדו ולשרתו, וזה זכות עצומה ללוים שזכו להיות קרובים אל הקב"ה ולעבודתו. וכמו שפרש"י בתחילת הפרשה שכתוב בפסוק (פסוק ו') שהקב"ה אמר למשה "קח את הלוים מתוך בני ישראל, וטהרת אתם", ופרש"י, "קח את הלוים, קחם בדברים אשריכם שתזכו להיות שמים למקום".

ונראה מתוך זה ללמוד על חביבות הבורא עולם ללומדי התורה, דהנה ידועים הם דברי הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל (פרק י"ג הלכה י"ג), אחרי שכתב על מעלתם של שבט לוי, כתב "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו, להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלוקים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, וזיכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי". מבואר בזה המעלה הגדולה של עובדי ה' ומקיימי מצוותיו, בעולם הזה ובעולם הבא.

וי"ל שגם בשבט לוי עיקר מעלתם היה מפני שהיו בני תורה, שהרי בתחילה העבודה היתה בבכורות, ובחטא העגל העבודה ניטלה מהבכורות, וניתנה אל הלוים שלא חטאו בעגל. ובחטא העגל הנסיון היה עצום ונורא, השטן ערבב את כל המערכות, והראה לכלל ישראל את משה רבנו מת בשמים, ומתוך כך הביא אותם לחטא העגל. ובכל זאת שבט לוי לא חטא. ומה היה הכח הגדול של שבט לוי, שעמדו בנסיון, ולא הלכו אחרי חטא העגל? ונתבאר במקומו שהסיבה לכך היה מכיון שהיו בני תורה, ששבט לוי במצרים לא היו בשיעבוד מצרים, אלא ישבו יומם ולילה ועסקו בתורה, והזכות הזו עמדה להם שנתעלו ונתרוממו, עד שכאשר הגיע הנסיון העצום הזה של חטא העגל הם עמדו איתנים ולא חטאו.

וממילא החיבה העצומה שזכו בני לוי, שנאמר עליהם כאן בפרשה "והיו לי הלוים", היה מפני שהיו בני תורה.

ומכאן יש לנו ללמוד, מה גודל הזכות והמעלה שאנו זוכים לה בשעה שאנו יושבים ועוסקים בתורה, כמה החביבות הגדולה יש לנו בעבור זה אצל הבורא ית"ש.

התחלת התורה בתורה

והנה בתחילת בראשית מביא רש"י, "אמר רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל? ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו". ויש לבאר בשאלת רבי יצחק, שצריך להתחיל את התורה במצוות, משום שאמונה בלא תורה זה לא שווה כלום, שהרי אנחנו רואים בעינינו את הישמעאלים שהם מאמינים בבורא עולם, ובכל זאת כיון שאין להם תורה הרי הם "פראי אדם", פשוטו כמשמעו. רוצחים שפלים, בלא שום טיפת רחמנות. וזה בא להקשות רבי יצחק, נכון פרשת בראשית מדברת על אמונה, שהבורא עולם ברא את העולם, אבל לכלל ישראל חייבים להתחיל את התורה מהתורה.

וזהו לימוד עצום ונשגב, מהו כח התורה על לומדיה, לימוד התורה מרומם את האדם להיות אדם. להיות מרומם מעל הכל. ובפרט כשזוכים להיות בן תורה, שקוע באהלה של תורה יומם וליל, כאן המעלה היא פי כמה וכמה, וזוכה להיות נזר הבריא במלא מובן המילה והמשמעות.

הנצח לחי העולמים

"הנוי והנצח לחי העולמים", ויש מבארים את הענין הזה של "הנצח", בדרך רמז שהוא מלשון ניצחון, שהב"ע שמח כשמנצחים אותו. וכמו שהגמרא אומרת שלפעמים הקב"ה גוזר גזירה והצדיקים על ידי תפילתם הם מבטלים את הגזירה, ובזה כביכול הם מנצחים את הקב"ה. ועל כזה ניצחון הקב"ה שמח ומרוצה, ששם בתפילתם של ישראל, שמתפללים לפניו ומבטלים את גזירותיו.

אמנם יש לפרש על דרך זה בכיוון הפוך, דהנה בגמרא בשבת (דף פ"ח ב') מובא, "ואמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע, מה לילוד אשה בינינו. אמר להן, לקבל תורה בא. אמרו לפניו וכו', מה אנוש כי תזכנו ובן אדם כי תפקדנו וכו'. אמר לו הקב"ה למשה, החזיר להן תשובה וכו'. וע"ש בכל דברי הגמרא. מבואר שמלאכי השרת טענו שלא ראוי לתת את התורה לישראל "מה אנוש כי תזכנו". ולמעשה משה רבנו השיב להם תשובה, וטענתם לא התקבלה. ובענין הזה י"ל ש"הנצח לחי העולמים", שכאן יש את הניצחון להקב"ה על מלאכי השרת שטענו שלא ראוי לתת את התורה לישראל, והקב"ה ניחצם, בזה שאנו רואים בענינו מה התורה עשתה לישראל, כמה נאים ויפים מעשיהם בזכות התורה.

וכמו שאמר בגמרא ביומא (דף פ"ו א') שאמר, "כדתניא ואהבת את ה' אלוך, שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים,

ואיתמא ר' יוחנן, גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואילו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה". שמידת הענווה של משה רבנו עלתה על כולם, והרגיש את עצמו שהוא פחות מעפר ואפר, אלא כל כולו כאין ממש, "ונחנו מה" פשוט כפשוטו.

עניו מאוד

והנה בפסוק כתוב (פסוק א' - ג') **"ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח וגו' וישמע ה' והאיש משה עניו מאוד וגו'."**

ומדייק האור החיים בלשון הפסוק "ותדבר מרים ואהרן במשה", שהדיבור היה בפניו של משה, ומשה שמע את דבריהם. ומביא מהספרי שמדייק כן מלשון הפסוק וישמע ה', והאיש משה עניו, ומדייק את ה"ו" שבמילה "והאיש", לומר שזה הולך גם על המילה וישמע, שגם משה רבנו שמע.

וכך כתוב בספרי, "וישמע, יכול שאין לי ששמע אלא המקום, ומניין שאף משה שמע ת"ל וישמע ה' והאיש משה".

ולפי המבואר בדרגת ענוותנותו של משה רבנו, הרי כאשר משה רבנו שמע את הדברים שמדברים עליו, לא היה בלבו שום הרגש של קפידא כלפיהם. והענווה שלו הביאה שלא רק ששמע ומחל להם, אלא מעיקר הדבר לא היה לו על מה למחול, שלא הקפיד עליהם כלל וכלל, ולא כנס אצלו שום הרגש של קפידא. וזה הפשט בפסוק "וישמע ה'", שה' שמע והקפיד אבל משה רבנו שמע ולא הקפיד כלל.

ולכן לא היה שייך שמשה רבנו ישיב להם על דבריהם, כיון שאצלו הוא בבחינת "אין" שאין בו כלום, ואיך ישיב להם שהוא הנביא הגדול מכל הנביאים. ולכן הוצרך שהקב"ה בכבודו ובעצמו ישיב ויענה להם על טענתם.

והדברים מפורשים באור החיים הק' שכתב, "והאיש משה עניו, הודיע הכתוב זו כאן לפי מה שכתבנו שדברו בפניו, נתן הכתוב טעם שהוצרך ה' לעשות כל האמור בענין, מטעם כי האיש משה עניו מאוד ולצד ענוותנותו נמנע מהשיב להם התשובה המתחייבת לבא בענין, כדי שידעו ההפרש שבין נבואת משה לשאר נביאים. ודקדק לומר מכל האדם אשר על פני האדמה, להחליט מניעת התשובה ממנו בענין כי אדם שברעתו הוא למטה ח"ו מכל אשר על פני האדמה איך ישוער ח"ו שיאמר תשובה שיצא ממנה שהוא גדול מכל הנביאים, ולזה בא מאמר מה' והשיבם".

אין אני והוא יכולין לדור

והנה במעלת הענווה, מצינו שמי שזוכה לענווה הוא זוכה להתקרב לשכינה והקב"ה אוהב אותו ודר עימו. דהנה איתא בגמרא בסוטה (דף ה' א') "אמר רב חסדא ואיתימא ר' עוקבא, כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם וכו'", והיינו שהוא מרוחק מהשכינה ממש, והקב"ה מתרחק ממנו בתכלית הריחוק.

ומזה יש ללמוד שמידה טובה מרובה, ומי שהוא עניו הקב"ה אוהב אותו ודר עימו, שהוא מקורב להקב"ה ולשכינה. וזהו פסוק מפורש בישעיה (פרק נ"ז) "כי כה אמר ר' ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים".

מאוד מאוד הוי שפל רוח

במשנה באבות (פרק ד' משנה ד') מובא, "רבי לויטס איש יבנה אומר, מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקוות אנוש רמה". ופירש הרע"ב, "מאוד מאוד הוי שפל רוח, אע"פ שבשאר מדות הדרך האמצעית היא המשובחת, במדת הגאווה אינו כן, אלא יטה לקצה האחרון של שפלות הרוח לפי שהגאווה היא מאוסה ביותר. ועוד שרוב בני אדם נכשלים בה ולא בדילי אינשי מינה, לכך צריך לעשות לה הרחקה יתירה". מבואר כמה אדם צריך לברור בתכלית הריחוק ממידת הגאווה, עד קצה האחרון, שרק בצורה כזו אפשר להינצל ממנה.

עוד מצינו בחז"ל בגנות הגאווה, מעשה עם אליהו הנביא, ומביאו בספר קב הישר (פרק ז') וכתב, "ואיתא בספר גבעת המורה, מעשה בחסיד אחד שהלך בדרך ונזדמן שהלך עמו אליהו הנביא ז"ל ופגעו בנבלה אחד מושלכה בדרך, והיתה הנבלה מסרחת סרחון גדול עד שהניח החסיד ידו לחוטמו מפני הסרחון, ואליהו הנביא הלך קרוב להנבלה ולא חש כלל. עד דהוי אזלו פגע בהם אדם אחד מרחוק, שהלך לקראתו והליכתו היה בגאווה והיה מתפאר ומתיהר, ולמרחוק שם אליהו הנביא את ידו לחוטמו. ושאל אותו החסיד מדוע לא שם אדוני את ידו על חוטמו אצל הנבילה, והשיב לו אליהו הנביא, זה מסריח יותר מהנבילה, כי נבילה כיון שאדם נוגע בה הוא טמא עד הערב, אבל הנוגע בזה האדם מקבל ממנו טומאה חמורה".

ולפי זה יש לבאר את לשונו של רבי ליטוס איש יבנה שאומר "מאוד מאוד הוי שפל רוח", והזכיר שני פעמים את המילה "מאוד", משום שהסירחון של מידת הגאווה הוא הרבה יותר גדול מהסירחון של דברים אחרים, ולכן הריחוק מזה צריך להיות בתכלית הריחוק.

"ומה נאמר ומה נדבר עוד בשבח המידה המשוכללת והמפוארת ביותר של מדת הענווה, והזוכה להגיע לזה אשר לו ולחלקו בזה ובכא"

וכדי שלא למנוע טוב מבעליו, הנני להוסיף שכדאי מאוד לחזור לעיתים קרובות על אגרת הרמב"ן שמעורר שם על מידת הענווה, ומסיים בדבריו "חקרא האגרת

הזאת פעם אחת בשבוע, ולא תפחות לקימה וללכת בה תמיד אחר השם יתברך, למען תצליח בכל דרכיך ותזכה לעולם הבא הצפון לצדיקים. ובכל יום שתקראנה, יענוך מן השמים כאשר יעלה על לבך לשאול עד עולם סלה".

והשבתי לומר שהבקשה הראויה ביותר לבקש אחרי קריאת האגרת הזו, ראוי להיות על עצם מדת הענווה, שזוכה למדת הענווה האמיתית.

לשאוף לענווה

ובאמת י"ל שאע"פ שמידת הענווה היא מידה גדולה מאוד, וצריך לעמול קשה כדי להגיע אליה, אבל בכל זאת צריך שלכל אחד ואחד יהיה בתוכו את השאיפה להגיע לזה.

לדבר כל דבריו בנחת

והנה באגרת הרמב"ן כותב "תתנהג תמיד לדבר כל דבריו בנחת, לכל אדם ובכל עת". ויש לבאר "לכל אדם" היינו גם לאדם הפשוט ביותר, אותו לכבד ולדבר אליו בנחת. "ובכל עת" י"ל גם בשעה שהאדם ממחר והוא טרוד או עסוק, בכל זאת כשהוא פוגש בחברו, ידבר אליו בנחת, ולא בקוצר רוח. ופעם אחת הגעתי אל מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל, ובדיוק הוא היה בדרך ללכת לשבע ברכות, ושאלי אס אפשר לדבר עימו. ומיד הוא חזר לביתו התיישב במנוחה, ודיבר איתי ברוגע, כאילו והוא אינו ממחר לשום מקום. וזהו הכל עת.

ובהמשך כותב הרמב"ן, "וכאשר תנצל מן הכעס, תעלה על לבך מידת הענווה". ולכאורה יש להתבונן בזה, שלפי פשוטו כאשר זוכים לענווה אז הענווה גורמת שלא יגיע לכעס. ואילו כאן כתב להפך, שכאשר לא יכעוס אז יגיע למידת הענווה. ורואים כאן יסוד עצום, שבאמת זה מתחיל מהצד ההפוך, שמי שמשתדל בכל כוחו לדבר בנחת, זה עצמו מביא אותו לענווה.

ומצינו אצל יעקב אבינו ע"ה, שאפילו בשעת מריבה עם לבן שרימה אותו עשרים שנה, כתוב בפסוק בפרשת ויצא (בראשית, פרק ל"א פסוק ל"ו) "ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי כי דלת אחרי". הרי זה מידה נפלאה ונוראה שאע"פ שהגיע מצב של "ויחר ליעקב" ועשה מריבה עם לבן "וירב בלבן", מ"מ הדיבור שלו עם לבן היה בנחת "ויאמר ללבן" לשון אמירה שהוא בניחותא וברכות.

בזכות הענווה זוכים לתורה

ובאמת מידת הענווה היא לא מידה פרטית, אלא היא השורש של כל המידות הטובות, שהיא כוללת בתוכה את כל המידות הטובות. והיא חמדת וכליל המידות הטובות.

וכאשר זוכים לענווה זוכים לתורה, כמו שמבקשים בסוף תפילת י"ח, "ונפשי כעפר לכל תהיה, פתח לבי בתורתך" שרק אחרי הבקשה על הענווה שייך לבקש ולהשיג תורה. שרק מי שיש לו ענווה הוא זוכה לתורה.

לענוים יתן חן

הנה כתוב בפסוק במשלי (פרק ג') "ולענוים יתן חן", שמידת הענווה מזכה את האדם לחן. ומשמעות הדבר הוא שזוכים לחן בין בעיני אלוקים ובין בעיני כולם. ואדם, ובאמת הוא דבר הנראה במציאות שהעניו יש לו חן בעיני כולם. אצל נח כתוב, "ונח מצא חן בעיני ה'", ואפשר לומר דשם קא גרים שנקרא "נח", שהוא אותיות "חן". ושמעתי שרמן המשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין היה מברך, "שנמצא חן בעיני הקב"ה", שזוהי המעלה הגדולה ביותר. ומי שזוכה לחן בעיני הקב"ה בוראי שהקב"ה שומר עליו, ודואג שיהיו לו כל צרכיו בריות ובנקל. והנה שמעתי מאדם גדול שהדרך לזכות לחן בעיני הקב"ה הוא ע"י שנוהרין מכעס. ושורש הזהירות מכעס הוא במידת הענווה, שכאשר יש ענווה אין כעס. ואשרי לו בזה ובכא.

ואשרי מי שזוכה למידה הגדולה הזו, שהיא המובחרת שבמידות. ולכל הפחות ראוי להתאוות ולהשתוקק להגיע למידה הזו. וכדאי מאוד להתחיל לעבוד על המידה הזו כבר מגיל צעיר, שעל ידי זה החיים הם מאושרים לכל החיים. שהרי ידוע שכל מחלוקת ומריבה נוצרת כאשר שני הצדדים כל אחד רב עם חברו, אבל אם אחד בלבד מעורר ריב ומחלוקת ואילו השני לא משתף עימו פעולה, חייב להיות שהמחלוקת תפסק, שאין עם מי לריב. וכאשר אדם זוכה לענווה, הרי בכל זמן ובכל מצב הוא לא יריב ויעורר מחלוקת עם אף אחד, ועל כן גם כאשר יהיה מי שיהיה שיקום עליו בטענות ומריבות בהכרח הוא שהמחלוקת תפסק, ומתוך כך יזכה תמיד לחיים מאושרים ללא שום מריבות.

ובשעה שחיים בשלום ושלווה, וזוכים להשארת השכינה בבית, וכשיש השראת השכינה יש את כל הברכות, שזהו העיקר שבו הכל כלול, והבית יהיה מלא בכל הטובות.

ובפסוק בתהילים (פרק קכ"ח) נאמר, "אשרי כל ירא ה', ההולך בדרכיו", ואין ענוותן כהקב"ה, ובמקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, ואשרי ההולך בדרכיו! ובמקום שיש ענווה אין כעס ואין מחלוקת ואין מחלוקת.

בואו ונתחזק במידה הנפלאה הזאת, ולבקש מקירות לבנו בתפילת אלוקי נצור "ונפשי כעפר לכל תהיה", ואז כשזוכים לענווה זוכים לתורה כמו שממשיכים ומבקשים "פתח לבי בתורתך", וזוכים לשאר כל המידות הטובות והנעלות.

ועיין באגרת הרמב"ן שמפליג במעלת הענווה, וכדאי מאוד לחזור על זה הרבה. וראוי גם ללמד ולשנן את הילדים להיות מושרשים במידה הזאת, ואז אשרי לו לכל יוצ"ח.